Muğam sənətimizin Xanı

Dünyanın daim diqqət mərkəzində saxladığı, heyrətləndiyi Azərbaycan muğamlarından söhbət açarkən korifey sənətkarımız Xan Şuşinskinin adını çəkmədən sükutla ötüşmək qeyri-mümkündür.

Elə bu səbəbdən də biz musiqi xəzinəmizin inciləri olan muğam, təsnif və xalq mahnılarının təkrarolunmaz ifaçısı, böyük el nəğməkarı Xan Şuşinskinin ecazkar səsi və ifaçılıq məharəti haqqında öz mülahizələrimizi söyləməkdə bir qədər çətinlik çəkirik.

Yaqut ABDULLAYEVA,
ADMİU-nun dosenti, əməkdar artist

Buna baxmayaraq, vokal dünyasına 60 il parlaq nur saçmış, öz fitri istedadı və qeyri-adi ifaçılıq qabiliyyətilə Azərbaycan milli vokal məktəbinin inkişafı tarixində yeni səhifələr açmış qüdrətli muğam ustası Xan Şuşinskinin əsl pərəstişkarı kimi məhz bu barədə öz şəxsi fikirlərimizi oxucularımıza çatdırmağı lazım bilirik.

Fakt faktlığında qalır: ifaçılıq sənəti yoluna yenicə qədəm basmış gənc bir xanəndə xalq musiqisi xəzinəmizi düzgün dərk edib onun büllur qaynaqlarından məharətlə istifadə etməyi bacarırsa, onu ifa texnikası ilə üzvi surətdə bağlaya bilirsə və bütün bunlar üçün onda potensial imkanlar (geniş diapazonlu gözəl səs, əla vokal texnikası, musiqini düzgün qavramaq qabiliyyəti və s.) vardırsa, o, tezliklə xalq tərəfindən yüksək qiymətləndirilən gözəl bir sənətkara çevrilir. Belələri musiqi tariximizdə çox yetişmiş və yetişməkdədir. Buna misal olaraq biz Azərbaycan milli vokal məktəbinin əsasını qoymuş dahi xanəndə-improvizator Cabbar Qaryağdıoğlunun, bu məktəbin təşəkkülündə, inkişafında və formalaşmasında misilsiz xidmətləri olan Keçəçi oğlu Məhəmmədin, Məşədi Məmməd Fərzəliyevin, Şəkili Ələsgərin, Segah İslamın, Seyid Şuşinskinin və Bülbülün adlarını iftixarla çəkə bilərik. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, xalq musiqisi qaynaqlarından məharətlə istifadə edən və vokal sahəsinin bütün imkanlarına yiyələnən bu müğənnilər sözün əsl mənasında böyük sənətkarlardır.

Şöhrəti doğma yurdumuzdan çox-çox uzaqlarda geniş yayılmış bu muğam korifeyləri arasında Xan Şuşinski ən yüksək və şərəfli yerlərdən birini tutur. Bu, əlbəttə, təbiidir, çünki Xanın sehrli səsi, parlaq yaradıcılıq istedadı və qeyri-adi ifaçılıq məharəti onun Hacı Hüsü, C. Qaryağdıoğlu və S.Şuşinski kimi qüdrətli xanəndələrlə bir sırada durmasına böyük imkanlar verirdi. Xan həmin imkanlardan məharətlə istifadə edərək milli ifaçılıq sənətimizin ən uca zirvələrinə qalxa bilmişdir.

Məlumdur ki, səs, ifaçılıq məharəti, vokal texnikası, improvizatorluq qabiliyyəti, hər bir muğamın xarakterinə müvafiq şer-qəzəl seçmək bacarığı, muğam, təsnif və xalq mahnılarının düzgün interpretasiyasını vermək istedadı və yaxşı qaval vurmaq ustalığı xanəndəlik sənətinin əsas şərtlərindəndir. Bunlardan ən əsası, şübhəsiz, geniş diapazonlu, tembr etibarilə yumşaq, təmiz və məlahətli səsdir. Əgər xanəndənin bu cür səsi yoxdursa, o, nə qədər yüksək ifaçılıq məharətinə, əla vokal texnikasına, böyük improvizatorluq qabiliyyətinə və digər keyfiyyətlərə malik olursa-olsun, dinləyicilərə əsla estetik zövq verə bilməz. Xalq musiqisi nümunələrinin və dəyərli bəstəkar mahnılarının bütün incəliklərinin necə deyərlər, "türfə əlamətləri"ni yalnız məlahətli səs vasitəsilə ifadə etmək mümkündür.

Deməli, xanəndəyə ilk növbədə yaxşı səs lazımdır, ifaçılıq ustalığına, vokal texnikasına və yuxarıda göstərdiyimiz digər keyfiyyətlərə isə orta və ali musiqi məktəblərində təhsil almaqla, ustad xanəndələrdən bilavasitə öyrənməklə və nəhayət öz üzərində ciddi, müntəzəm surətdə çalışmaqla yiyələnmək olar.

Xalqımızın dərin hörmət və məhəbbətini qazanmış Xan Şuşinski xanəndəlik sənəti üçün zəruri olan bütün xüsusiyyətləri özündə birləşdirmişdi. O, Azərbaycanın şanlı xanəndələr pleyadasını təmsil edən Hacı Hüsü, Səttar, Bülbülcan, Mirzə Məhəmmədhəsən, Cabbar Qaryağdıoğlu, Məcid Behbudov, Keçəçi oğlu Məhəmməd, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, Şəkili Ələsgər, Segah İslam, Əbülhəsənxan və Seyid Şuşinski kimi qüdrətli sənətkarların zəngin ifaçılıq ənənələrinin ən layiqli davamçısı və XX əsrin yetişdirdiyi böyük muğam ustası olmuşdur.

Bir vokalist kimi, Xan musiqi aləmində sözün əsl mənasında qeyri-adi simadır. Əla, iki oktava yarımdan bir qədər artıq diapazon həcmində (fortepianoda böyük oktavanın mayesindən ikinci oktavanın sol sayesinədək!) olan Xanın səsi son dərəcə zil, güclü, parlaq, saf və məlahətli idi. Buna görə də o, görkəmli musiqiçilərin və vokal mütəxəssislərinin daim diqqət mərkəzində olmuş, xüsusi tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

Əlbəttə, Xandan daha güclü səs aparatına (C.Qaryağdıoğlu), daha zəngin vokal səsə (Bülbülcan, M.M.Fərzəliyev) malik olan, səsə dinamik boyalar verməkdə Xandan heç də geri qalmayan, modulyasiyalarda isə ondan daha yüksək məharət göstərən (S.Şuşinski) xanəndələr olmuşdur. Lakin səsin təbii zənginliyinə və təmizliyinə, tembr etibarilə qeyri-adi gözəlliyinə görə heç kəsi onunla müqayisə etmək olmazdı. C.Qaryağdıoğlu və S.Şuşinski istisna edilməklə, heç kimin səsi Azərbaycan muğamlarının milli koloritini, nikbin və mübariz ruhunu, bu möhtəşəm sənət abidələrində parlaq surətdə öz əksini tapmış coşqun ehtirasların təlatümünü və intim duyğuların ülviliyini, insanları yaşamağa, yaratmağa, məna dolu bir ömür sürməyə çağıran əzəmətli intonasiyaların melodik ahəngdarlığını və əlvan musiqi çalarlarının sehrli romantikasını bu cür fövqəladə qüvvə ilə ifa-

də etmək iqtidarında deyildi.

Xanın səsi geniş diapozon çərçivəsindəki bütün registrlərdə dolğun, düz və rəvan idi. Bu səs hətta ən yüksək tonlarda belə öz təbii dolğunluğunu, temr gözəlliyini itirmirdi. Əksinə, o zil pərdələrə qalxdıqca, daha təmiz, daha parlaq, daha məlahətli olurdu. Xanı digər xanəndələrdən fərqləndirən əsas cəhət bütün muğam dəstgahlarını son dərəcə sərbəst oxuması idi. O, hətta ən zil pərdələrdə elə asanlıqla oxuyurdu ki, nə səsində, nə də sifətində gərginlik əlaməti hiss olunmurdu. Bu amil xanəndənin səs potensialının çox böyük olmasına dəlalət edirdi. Xanın səs imkanlarının genişliyini təsdiq edən maraqlı bir əhvalatı burada söyləmək yerinə düşərdi.

1933-cü ildə Bakıda təşkil olunan Şərq konsertlərinin birində 32 yaşlı Xan Şuşinski böyük xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlu ilə birgə "Heyratı" muğamını oxuyur. Müğənnilər muğamdakı ardıcıllığı gözləyərək, onun hissələrini növbə ilə bir-birinə ayaq verməklə ifa edirlər. Öz tərəfmüqabilinin yüksək pərdələrdə heç də çətinlik çəkmədən oxuduğunu görən qocaman sənətkar (Cabbarın o zaman 72 yaşı vardı) cavan xanəndənin səs potensialının nə dərəcədə böyük olduğunu bilmək məqsədilə onu sınağa çəkir: o, muğamın zərbini tutaraq, gözlənilmədən onun "Uzzal" pərdəsinə qalxır! Xanın öz sözlərilə desək, bu ifaçılıq sənəti tarixində misli-bərabəri olmayan bir cəsarət idi. Çünki "Heyratı"da "Uzzal"ın tonu ikinci oktavanın sol mayesinə (tarın şah pərdəsinə) düşdüyü üçün onu bir yüksək regstrdə oxumaq hər xanəndənin işi deyildi. Bunu yalnız Cabbar Qaryağdıoğlu kimi qüdrətli vokal ustası edə bilərdi. Yaşının çoxluğuna baxmayaraq, onun səsi yenə əvvəlkitək zil, əzəmətli və təravətli idi. Buna görə də dahi sənətkar inamla "Üzzal" pərdəsinə qalxaraq onun üstündə bir qədər "gəzişəndən" sonra tarın son pərdələrini bir neçə formada sürəkli zəngulələrlə döyüb Xana ayaq verir. Cabbarın qeyri-adi səsindən və misilsiz ifaçılıq məharətindən vəcdə gələn cavan müğənni öz ustadının "Üzzal"da işlətdiyi bütün xalları son dərəcə iti zəngulələrlə eynən təkrar edəndən sonra tarın son pərdəsindən iki pərdə də aşağı enib öz növbəsində qocaman ifaçıya ayaq verir... Salon təlatümə gəlir: Heyrətdə olan dinləyicilər ayağa qalxıb hər iki sənətkarı uzun-uzadı, hərarətlə alqışlayırlar. Xanın gözəl səsindən və yüksək ifaçılıq məharətindən son dərəcə razı qalan Cabbar üzünü öz şagirdinə tutub fərəhlə deyir: "Halal olsun sənə çəkdiyimiz zəhmət! Səsini yaxşı qoru, gələcəyin ən gözəl oxuyanı sən olacaqsan". Tarix göstərdi ki, böyük sənətkar öz şagirdi barəsindəki rəyində yanılmamışdı - Xan Şuşinski həqiqətən də zəmanəmizin ən böyük xanəndəsi və Azərbaycan milli vokal aləminin ən parlaq ulduzudur.

Ədalət naminə qeyd etmək lazımdır ki, Xan Şuşinski ilə bir dövrdə xanəndəlik fəaliyyətinə başlayan ifaçılar arasında geniş diapozonlu, son dərəcə zil və güclü səsə malik olan müğənnilər az deyildi. Lakin onlardan heç birisi ən yüksək registrlərdə Xan qədər sərbəst oxuya bilməmişdir. Bu onunla izah olunur ki, həmin xanəndələrin səs telləri Xandakı kimi mükəmməl, davamlı və mütəhərrik olmamışdır. Məhz bu səbəbdən də onların səsi artıq ikinci oktavanın re, mi və fa pərdələrində deformasiyaya uğrayaraq öz təbii dolğunluğunu və tembr gözəlliyini itirirdi: səs telləri belə hallarda yaranan yüksək gərginliklərə istənilən dərəcədə davam gətirmədiyindən tez yorulur və öz funksiyalarını lazımi səviyyədə yerinə yetirə bilmirdi. Buna görə də həmin xanəndələrin ən yüksək pərdələrdə "gəzişmələri" nadir hallarda olurdu, olanda da çox qısa çəkirdi. Halbuki Xan Şuşinski birinci oktavanın mi mayeli "Qarabağ şikəstəsi"ni nəzərdə tutulan tonallıqdan bir oktava yuxarıda oxumuşdur! Bu qeyri-adi əhvalat 1959-cu ildə Moskva şəhərində keçirilən Azərbaycan incəsənəti ongünlüyündə baş vermişdir. Həmin əhvalatın canlı şahidi olmuş böyük bəstəkarımız, mərhum Tofiq Quliyev Firudin Şuşinskinin Xana həsr etdiyi kitabın müqəddiməsində yazır:

"...Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri kimi mən bütün proqramların tərtibatında iştirak edirdim. Paytaxtın müxtəlif salonlarında hər gün səkkiz konsert verilirdi. Tədbirlərin keyfiyyətinə və nizam-intizama nəzarət etmək üçün gündə bir neçə konsertdə olurdum. Bir axşam mən Kreml teatrına yollandım. Həmin gün burada Səid Rüstəmovun rəhbərliyi altında xalq çalğı alətləri orkestrinin konserti keçirilirdi. Mən səhnənin arxasına keçdikdə konferansye növbəti nömrəni elan etdi: "Qarabağ şikəstəsi", ifa edir Xan Şuşinski". Orkestr müqəddiməni çalmağa başladı... və mən dəhşətə gəldim. İş burasındadır ki, "Qarabağ şikəstəsi" iki tonallıqda orkestrləşdirilmişdi: orta səs diapazonuna malik xanəndələr üçün bir tonallıqda (birinci oktavanın mi mayeli kökündə), Xan üçün isə, xüsusi olaraq yüksək tonallıqda (birinci oktavanın lya mayeli kökündə). Orkestrin kitabxanaçısı musiqiçilərin qovluqlarına səhvən məhz orta səs üçün nəzərdə tutulmuş "Şikəstənin" notlarını qoymuşdu...

Əgər Xan orkestrin çaldığı bu tonallıqda oxusa idi, onun çıxışı tam uğursuzluqla nəticələnə bilərdi. Səhnə arxasından dirijorluq edən Səid Rüstəmova nəzər saldıqda onun ağarmış çöhrəsini gördüm: o, kitabxanaçının səhvini başa düşmüşdü. Lakin artıq gec idi - orkestr vəcdlə çalırdı.

Mən dəhşət içərisində başımı tutub qulaqlarımı tıxamaq istəyirdim ki, birdən.. Xanın büllur kimi səsini eşitdim. Xanəndə yazılmış tonallıqdan bir oktava yuxarıda oxumağa başlamışdı! Axı, bu hətta onun səs diapazonuna görə də çox yüksək idi (mi mayeli "Qarabağ şikəstəsi"ni nəzərdə tutulmuş tonallıqdan bir oktava yuxarıda oxuduqda muğamın "Şikəsteyi-fars" şöbəsinin tonu ikinci oktavanın sol mayesinə, yəni tarın şah pərdəsinə düşür). Odur ki, böyük bir həyəcanla onun ifasının ardını izləməyə başladım. Xan ən yüksək zirvələrə "dırmaşır", bütün çətinlikləri asanlıqla dəf edirdi. Nə qədər təəccüblü olsa da, o, "Şikəstə"ni əvvəldən axıracan həmişəki sərbəstliklə oxuyub qurtardı. Həmişə olduğu kimi, tamaşaçılar onu uzun-uzadı alqışlayırdılar..."

Xanın mi mayeli "Qarabağ şikəstəsi"ni nəzərdə tutulmuş tonallıqdan bir oktava yuxarıda bu cür sərbəstliklə ifa etməsi ifaçılıq sənəti tariximizdə görünməmiş hadisədir - qüdrətli səsə malik olan klassik xanəndələrimizdən heç biri "Şikəstə"ni bu tonallıqda oxumağa cürət etməmişdir. Bu, sözsüz Xan Şuşinskinin ifaçılıq sahəsində qazandığı yeni parlaq qələbəsi idi!

Lakin Xan yalnız səsinin qüdrətilə şöhrət qazanmamışdı. O, bir mahir ifaçı kimi də öz həmkarları arasında məşhur idi. Bu böyük sənətkar uzun illər ərzində topladığı təcrübə nəticəsində muğam, təsnif və xalq mahnılarını dərindən öyrənməklə yanaşı, vokal texnikasına da mükəmməl surətdə yiyələnmişdi. O, öz səs imkanlarını və ifaçılıq potensialını tam şəkildə nümayiş etdirmək üçün yeni texniki üsullar tapmış və onlardan məharətlə istifadə edə bilmişdir. Məhz buna görədir ki, Xan öz gözəl səsini istədiyi kimi idarə etməyi, oxuduğu muğamlara hər dəfə yeni, şirin xallar, həzin guşələr və təravətli nəfəslər vurmağı bacarırdı. Səsə müxtəlif boyalar verməkdə və son dərəcə zil pərdələrdən bir neçə formada sürəkli və şaqraq zəngulələr vurmaqla, muğamların şöbə və guşələrini müxtəlif növlü melizmlərlə bəzəməkdə onunla bəhsə girmək xanəndələr üçün bir o qədər də asan olmamışdır. Xan Şuşinski ümumiyyətlə bütün muğamları özünəməxsus ustalıqla oxuyurdu. Onun ifasında nikbin əhval-ruhiyyə, yüksək amallar uğrunda mübarizə aparmağa çağırış, dərin lirizm, zərif duyğular və incə zövq özünü büruzə verirdi. O, oxuduğu muğamın bir şöbəsindən digərinə keçəndə bülbül kimi cəh-cəh vurmaqla dinləyiciləri valeh edirdi.

Məlum olduğu kimi, ifaçılıq sənəti tariximizdə klassik xanəndələrdən bir çoxu bu və ya digər muğam oxumaqda öz həmkarlarından fərqlənmişdir. Bu baxımdan Xan Şuşinski istisna deyil. Belə ki, əgər Cabbar Qaryağdıoğlu "Orta mahur" və "Heyratı"nı, Məşədi Məmməd Fərzəliyev "Şüştər" və "Hicaz"ı, Şəkili Ələsgər "Rahab" və "Şur"u, Segah İslam "Yetim segah"ı, Seyid Şuşinski "Çahargah" və "Arazbarı"nı başqa xanəndələrdən daha məharətlə oxumuşlarsa, Xan Şuşinski də "Mahur-Hindi", "Mirzə Hüseyn segahı" və "Qarabağ şikəstəsi"ni bütün həmkarlarından daha yüksək səviyyədə ifa etmişdir. Xan bu muğamları ifa edərək, müxtəlif texniki priyomlar vasitəsilə onların bədii-emosional təsir qüvvəsinin, yəni ekspressivliyinin xeyli artmasına nail olurdu. Onun "Mirzə Hüseyn segahı"nın, Mübərriqə şöbəsinin sonunda son dərəcə yüksək registrlərdə (ikinci oktavanın do, re, mi və fa mayeli pərdələrində -Z.Q.) nəfəsinə ara vermədən bir neçə formada dalbadal sürəkli və son dərəcə iti zəngulələr vurması, bu misilsiz texniki priyomla "Segah"ın mayesinə qayıdıb muğamı tamamlaması ifaçılıq məharətinin parlaq nümunəsidir.

Xan Şuşinski muğamların ruhuna uyğun şer-qəzəl seçməkdə də usta idi. O, poeziyanın muğam üçün böyük əhəmiyyətini hələ gənc yaşlarından dərk etmiş, bütün şüurlu həyatı boyu bu sahədə öz biliyini artırmağa çalışmış və buna xeyli dərəcədə nail olmuşdu. O, klassik şairlərimizdən Nizami, Füzuli, S.Ə.Şirvani, Vaqif, S.Vurğun, Ə.Vahid, S.Rüstəm və M.Rahimin şerlərinə tez-tez müraciət edər və onları şövqlə oxuyardı. Xanın gözəl diksiyası vardı. O, muğamlarda oxuduğu qəzəllərin sözlərini istər bəmdə, istərsə də zildə son dərəcə aydın və səlis tələffüz edirdi. Bundan əlavə, müğənni ifa zamanı sözlərin qısa hesablarını necə ki var, eləcə tələffüz edir, uzun hesablarını isə əksər hallarda növ-növ zəngulələrlə bəzəyirdi. Bu isə öz növbəsində muğamdakı melodiyanın emosional təsirini, ahəngdarlığını və bədii gözəlliyini artırırdı.

Xan Şuşinski mahir qaval çalmağı ilə də başqa xanəndələrdən seçilirdi. O, qaval vuranda bir çox priyomlar göstərirdi. Xüsusilə onun qavalda bir neçə formada çırtıq vurması, qavalı musiqinin ritmi ilə atıb-tutması, bu gözəl zərb alətində ritmlərin tempini dəyişmədən onları müxtəlif versiyalarda nümayiş etdirməsi dinləyiciləri vəcdə gətirərdi. Məhz buna görədir ki, Xan zərbi muğamlarının və oynaq xalq mahnılarının əvəzsiz ifaçısı olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Xan Şuşinski muğam dəstgahlarının uzun-uzadı oxunulmasının tərəfdarı deyildi. O, muğamları həmişə öz səsinin diapazonu çərçivəsində oxuyardı. Bu gözəl sənətkar ifa zamanı muğamın ölçüsündən kənara çıxmır, vaxt aparan lazımsız təkrarlamalara, muğamdakı şöbə və guşələrin lad-məqamına uyğun qondarma "əlavələrə" yol vermir, uzun, zəhlətökən, süni "çənə zəngulələri" ilə dinləyiciləri yormurdu. Xanın ifasında səslənən muğamların oxunma müddəti adətən 20-30 dəqiqə olurdu. O, həmişə muğam dəstgahlarının yığcam, lakonik şəkildə oxunmasına çalışardı. Buna görə də xanəndənin ifasında həmin dəstgahlara qulaq asdıqda, dərhal bilinək olur ki, onların çoxunda melodik fikir daha da təkmilləşmiş, ölçü və ritmlər müəyyən dərəcədə müsbət dəyişikliklərə uğramış, forma yığcamlaşmış və ciddi qəlibə salınmışdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Xan Şuşinski bütün muğamları son dərəcə sərbəst, özünəməxsus bir ustalıqla ifa etmişdir. Onun ifasında səslənən "Rast", "Şur", "Mirzə Hüseyn segahı", "Segah Zabul", "Mahur-Hindi", "Kürdü-Şahnaz" muğam dəstgahları, "Heyratı", "Arazbarı", "Qarabağ şikəstəsi" ritmik muğamları, həmçinin bir çox təsnif və xalq mahnıları musiqi fonotekamızın qızıl fonduna həmişəlik daxil olmuşdur.

Xan Şuşinski sözün tam mənasında böyük sənətkar idi. O dərəcədə ki, onun zəngin bədii yaradıcılığına xas olan yüksək məziyyətlərindən - qeyri-adi səsindən, parlaq ifaçılıq məharətindən, gözəl improvizatorluq qabiliyyətindən, muğamlara və ifaçılıq sənətinə gətirdiyi yeniliklərdən, ifaçılıq üslubundan, bəstəkarlıq qabiliyyətindən və nəhayət, mənə dolu həyatından, gözəl insani keyfiyyətlərindən sanballı monoqrafiyalar, elmi-tədqiqat işləri və bədii əsərlər yazmaq olar. Bu, ilk növbədə görkəmli müsiqişünas alimlərimizin, musiqi tənqidçilərimizin və yazıçılarımızın işidir. Biz isə bu gözəl el nəğməkarlarımızın yalnız səsi və onun ifaçılıq məziyyətləri haqqında qısaca etdiyimiz qeydlərlə kifayətlənirik.

Biz məlum bir həqiqəti sevimli oxucularımıza bir daha xatırlatmaqla məqaləmizi başa çatdırmaq istərdik. Xanın sehrli səsini eşitdikdə xəyalımızda nədənsə ilk növbədə doğma təbiətimizin füsunkar mənzərələri, Azərbaycan xalqının yadelli işğalçılara qarşı qəhrəmancasına apardığı mübarizəsi, onun milli adət və ənənələri, məişəti canlanır. Bu, ona görədir ki, onun səsində bir doğmalıq, yaxınlıq və dərin səmimilik var. Çünki bu səsdə milli ruh, milli kolorit çox güclüdür.

İstedadlı tarixçi-musiqişünas, mərhum Firudin Şuşinski Xana həsr etdiyi öz oçerkində böyük xanəndənin ifaçılıq sənətimizdə tutduğu yüksək mövqeni təyin edərək yazırdı: "Azərbaycan poeziya tarixində Səməd Vurğun, həm də Xan Şuşinski dövrümüzün ən böyük sənətkarıdır. Biri poeziya, digəri isə xanəndəlik sənətində. Onların adları Azərbaycanın milli rəmzinə çevrilmişdir.

Xan Şuşinskinin sənəti ölməzdir, əbədidir. Nə qədər ki, muğamlarımız, təsnif və xalq mahnılarımız yaşayır, bu böyük sənətkar da yaşayacaqdır. Xan Şuşinskinin adı musiqi tariximizin salnaməsinə əbədi olaraq qızıl hərflərlə yazılmışdır.

Xan Şuşinski irsinə diqqət həmişə yüksək olmuşdur. Dahi sənətkarın 100 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunması da buna bir sübutdur. Musiqiçilərimiz üçün Xan Şuşinski yaradıcılığının öyrənilməsi və təbliği olduqca vacibdir.

Ədəbiyyat

1. B.Vahabzadə. Muğamlar barədə bir neçə söz. ("Sadəlikdə böyüklük" kitabında) B.1978.
2. Ü.Hacıbəyov. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Əsərləri, s.2.B.1965.
3. N.Məmmədov. Azərbaycan xalq muğamları ("Azərbaycan xalq musiqisi" kitabında) B.1981.
4. Xan Şuşinski. ASE, c.10, B.1987.